

॥ ਅਧਿਆਇ-43-44 ॥

ਮਹਾਂਸਮਾਧੀ ਵੱਲ (2)

ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਗੀ—ਸਮਾਧੀ ਮੰਦਿਰ, ਇੱਟ ਦਾ ਖੰਡਨ, 72 ਘੰਟੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ, ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਦਾ ਸੰਨਿਆਸ, ਬਾਬਾ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੁੱਲ ਵਚਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ 43 ਅਤੇ 44 ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦੇ ਨਿਰਵਾਨ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਇਕੱਠੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਖਰੀ ਵਕਤ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸੰਸਾਰਿਕ ਝੰਡਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਜਿਸ ਜੂਨ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਪਰੀਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਕਾਲ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਸ਼ੁਕਦੇਵ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀਮਦਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਕਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਮਹਾਂਨਿਰਵਾਨ ਦੇ ਵਕਤ ਗੀਤਾ, ਭਾਗਵਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਆਪ ਅਵਤਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਿਵਾਜ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਲਦੀ ਇਸ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਦੇਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਵਝੇ ਨੂੰ 'ਰਾਮ ਵਿਜੇ' ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਵਝੇ ਨੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਸੁਣਾਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਵਝੇ ਨੇ ਉਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਠ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 11 ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ। ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਵਝੇ ਬਿਲਕੁਲ ਥਕ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਈ। ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਆਖਰੀ ਪਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਨੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਮਸਜਿਦ

ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਪਲ ਦੇ ਲਈ ਪੂਰੇ ਸੁਚੇਤ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਨਿਰਵਾਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਕਤ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਕਾਕਾਸਾਹਿਬ ਦਿਕਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬੂਟੀ, ਬਾਬਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਹੀ ਰੋਜ਼ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮਹਾਂਨਿਰਵਾਨ ਦੇ ਦਿਨ (15 ਅਕਤੂਬਰ) ਆਰਤੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀਬਾਈ ਸ਼ਿੰਦੇ, ਭਾਗੋ ਜੀ ਸ਼ਿੰਦੇ, ਬਯਾਜੀ, ਲਕਸ਼ਮਣ ਬਾਲਾ ਸ਼ਿੰਦੇ ਅਤੇ ਨਾਨਾਸਾਹਿਬ ਨਿਮੋਣਕਰ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਹੇਠਾਂ ਮਸਜਿਦ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਲਕਸ਼ਮੀਬਾਈ ਸ਼ਿੰਦੇ ਨੂੰ 9 ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਹੁਣ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬੂਟੀ ਦੇ ਪੱਥਰ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਲੈ ਚਲੋ, ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਸੁਖੀ ਰਹਾਂਗਾ।” ਇਹ ਹੀ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀਮੁੱਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਬਯਾਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਝੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਗੋ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦੀ ਸਾਹ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਨਾਸਾਹਿਬ ਨਿਮੋਣਕਰ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਨਾਨਾਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਬਾਬਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਵਿਚ ਪਾਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, “ਅਰੇ! ਦੇਵਾ!” ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਸੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ‘ਔਹ’ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪੰਜਭੂਤ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

“ਬਾਬਾ ਸਮਾਧੀ 'ਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ”—ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਖਬਰ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ। ਸ਼ਿਰਡੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਮਸਜਿਦ ਦੇ ਵੱਲ ਦੌੜੇ। ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਘਬਰਾਉਣ ਲਗੇ। ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚੀਕ ਕੇ ਰੋਣ ਲਗਾ। ਕੋਈ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਲੇਟਣ ਲਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿਗ ਪਏ। ਹਰੇਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛਮ-ਛਮ ਅੱਥਰੂ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰਲੋ ਵਰਗੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਵਾਂਗ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਾਲਤ ਸ਼ਿਰਡੀ ਦੇ ਨਰ-ਨਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਣ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਕੌਣ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਗੁਣ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਾਥ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਇਸ ਦੁੱਖ ਦਾ ਵਰਨਣ ਭਲਾ ਕਰ ਹੀ ਕੌਣ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਹੁਣ ਕੁਝ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਦੇ ਵਚਨ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲਗੇ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ (ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੇਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵਾਂਗਾ।” ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਚਕਰਪਾਣਿ (ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਲੀਲਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਾਤਾ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇਜਸਵੀ ਸਰੂਪ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੰਖ, ਚੱਕਰ, ਗਦਾ ਅਤੇ ਪਦਮ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਉਸ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਈਂਬਾਬਾ ਦਾ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦੇ ਲਈ ਹੋਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਨੋਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਏਦਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ (ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ) ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਗੇ।”

ਹੁਣ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ? ਕੁਝ ਯਵਨ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਫਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਇਕ ਮਕਬਰਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ਾਲ ਚੰਦ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਸ਼ਕਰ ਦੀ ਵੀ ਇਹੀ ਧਾਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਗ੍ਰਾਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਪਾਟਿਲ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਤੁਹਾਡਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਾੜੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹਿਸ 36 ਘੰਟੇ ਤਕ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।

ਬੁੱਧਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਬਾਬਾ ਲਕਸ਼ਮਣ ਮਾਮਾ ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜਲਦੀ ਉਠੋ, ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤਾਂ ਆਏਗਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਕਾਕੜ ਆਰਤੀ ਕਰੋ।” ਲਕਸ਼ਮਣ ਮਾਮਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੋਤਸ਼ੀ, ਸ਼ਾਮਾ ਦੇ ਮਾਮਾ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਾਬਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਾ 'ਤੇ ਪੱਕੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਹਟਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਜਾਨ ਅਲੌਕਿਕ ਜਗਮਗਾਉਂਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਹੋ ਗਏ, ਸਮਝੋ ਚੰਦਰਮਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਅਚੇਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਯਾਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਕਾਕੜ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਵੀ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ।

ਬਾਬਾ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵਚਨਾ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਮੰਨ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੂਟੀ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦਾ ਵਿਚਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੁੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਗਲਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਾਹਾਤਾ ਤੋਂ ਸਬ-ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਭਾਈ

ਅਤੇ ਕੋਪਰਗਾਂਵ ਤੋਂ ਮਾਮਲੇਦਾਰ ਵੀ ਉਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਇਕਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਤਦਾਨ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਹੁਮਤ ਵਾੜੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੁਲੈਕਟਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਤਾਂ ਕਾਕਾਸਾਹਿਬ ਆਪ ਅਹਿਮਦ ਨਗਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਤ ਵੀ ਵਾੜੇ ਦੇ ਹੀ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਆਖ਼ੀਰ ਬੁੱਧਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੀਰ ਬੜੀ ਧੂਮਧਾਮ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾੜੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਧੀਪੂਰਵਕ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਥੇ 'ਮੁਰਲੀਧਰ' ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ 'ਮੁਰਲੀਧਰ' ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾੜਾ, ਸਮਾਧੀ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਜਿਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਭਾਟੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੇ ਪਰਮ ਭਗਤ ਸ੍ਰੀ ਉਪਾਸਨੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਅੰਤਿਮ ਕ੍ਰਿਆ ਕੀਤੀ।

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਾਰਕੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਇਹ ਗੱਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦਾ ਸਰੀਰ 36 ਘੰਟੇ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਆਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਲਚਕੀਲਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਕਫ਼ਨੀ ਬਿਨਾਂ ਚੀਰੇ ਹੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲਾਹੀ ਜਾ ਸਕੀ।

ਬਾਬਾ ਦੇ ਨਿਰਵਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਵਕਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਬਦਸ਼ਗਨੀ ਹੋਈ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਗਲੇਰੀ ਸੂਚਨਾ ਸੀ। ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਇੱਟ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸੀ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਉਸ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਕੇ ਸੌਂਦੇ ਸੀ। ਇਹ ਅਨੇਕ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਚਲਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੇ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਲਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਇੱਟ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚੁੱਕੀ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਇੱਟ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, “ਇਹ ਇੱਟ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਫੁਟ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਂ ਆਤਮ-ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।” ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਥੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਇੱਟ ਵਰਗੀ ਇਕ ਤੁਛ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਲਈ ਇੰਨਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਿਉਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੇਮਾਂਡਪੰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬੇਆਸਰਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ

ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ 'ਚ ਉਹ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੱਸਦੇ, ਖੇਡਦੇ ਅਤੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਵਤਾਰ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੰਤਵ ਦੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ 32 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਰੇਖਾ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। 1886 ਵਿਚ ਮਾਘ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਦਮੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਮਹਾਲਸਾਪਤਿ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ (ਇਕ ਥਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਮਾਧੀ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਦੋ ਝੰਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਈ ਲਹਿਰਾ ਦੇਣਾ”—ਇਵੇਂ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਬਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 10 ਵਜੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਵੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਲੀਨ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਪਰ ਭਗਤ ਮਹਾਲਸਾਪਤਿ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬੀਤ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦਿਸਣ ਲਗੇ। ਸਾਹ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਹਿੱਲਣ-ਜੁਲਣ ਲਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਸਾ ਬਦਲ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਾਰਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾ ਕੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਇਸਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਕਿ ਕੀ ਬਾਬਾ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਲੰਮੇ ਇਕ ਦੇਹਧਾਰੀ ਮਾਨਵ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਆਤਮ-ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸੀ। ਪੰਜ ਮਹਾਭੂਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤਾਂ ਯਕੀਨੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਸਦਵਸਤੂ (ਆਤਮਾ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਤ ਅਤੇ ਨਾ ਨਾਸ਼। ਇਹ ਸੁਧ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ—ਇੰਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨ 'ਤੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਤੱਤ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਾਈਂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਅਵਤਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਰੂਪ

ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਗਾਣਗਾਪੁਰ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਨਰਸਿੰਘ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਈਂ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਵਾਨ ਤਾਂ ਇਕ ਰਸਮੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਹੁਣ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆ ਵੀ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦਿਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਗਤ ਹਨ।

ਭਾਵੇਂ ਬਾਬਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੁਣ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਰਡੀ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਮਸਜਿਦ (ਦਵਾਰਕਾ ਮਾਈ) ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਹੁਣ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਬਾਬਾ ਦੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਮਰਾਵ ਜਯਕਰ ਨੇ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਕ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਹੁਣ ਵੀ ਬਾਬਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹਨ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਅਮਰ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਨਵ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਪਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਵਕਤ-ਵਕਤ 'ਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਜੋਗ ਦੇ ਸੰਨਿਆਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਹੇਮਾਂਡਪੰਤ ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਖਾਰਾਮ ਹਰੀ ਉਰਫ਼ ਬਾਪੂਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਪੂਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਰਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬੁਵਾ ਜੋਗ ਦੇ ਚਾਚਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ (P.W.D.) ਵਿਚ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਸੀ। ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿਰਡੀ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਾਈਂ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਅਟਲ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਬਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮੇਘਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਬਾਅਦ ਬਾਪੂ ਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦੀ ਮਹਾਂਸਮਾਧੀ ਤਕ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਚਾਵੜੀ ਵਿਚ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਠੇਵਾੜਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਅਤੇ ਏਕਨਾਥੀ ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ—“ਹੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਸਹਾਰੇ! ਤੁਹਾਡੇ ਪੂਜਨੀਕ ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ

ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਸੱਚਚਰਿੱਤਰ

ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੰਡਕ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਸੁੱਖ ਹੈ, ਜੇ ਮੇਰਾ ਚੰਚਲ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਟਿਕ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਕੀ ਏਨੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮੇਰੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਫਜ਼ੂਲ ਹੀ ਜਾਏਗੀ? ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਭ ਘੜੀ ਕਦੋਂ ਆਏਗੀ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹੋਏਗੀ?"

ਭਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਦਯਾ ਆ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਸਭ ਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਾਂਗਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੁਛ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਾਗਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਉਗੇ। ਕੁਝ ਵਕਤ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਦੇ ਵਚਨ ਸੱਚ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਦਿਆਲੂ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਸਮਰਥ ਨੇ ਮਸਜਿਦ (ਦਵਾਰਕਾਮਾਈ) ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਚਨ ਕਹੇ ਸੀ—

ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਬਾਬਾ ਨੇ ਅਨੇਕ ਵਾਰੀ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ 'ਮੈਂ' ਕੌਣ ਹੈ। ਇਸ 'ਮੈਂ' ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਂਅ ਅਤੇ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਅਤੇ

ਸ੍ਰੀ ਸਾਈਂ ਸੱਚਚਰਿੱਤਰ

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹੀ 'ਮੈਂ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

|

ਹੇਮਾਂਡਪੰਤ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਨਮਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਨਿਮਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਾਵਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ

| ਬਾਬਾ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਝਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਦਾ ਲੀਲ੍ਹਾ-ਗਾਣ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸਰਵਣ ਕਰਨਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਾਈਂ' ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਅਭਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏਗੀ।

